

# Slovenski Pravnik.

Leto XXII.

V Ljubljani, 15. decembra 1906.

Štev. 12.

## Govor, psihologija, terminologija.

Karakteriologiška študija.

(Nadaljevanje.)

Te besede povejo pa tudi, da se prva točka, ki smo jo postavili za vzrok llešičevemu programu, popolnoma steka v drugo: beseda je tudi individij, je reprezentant logike v jeziku, logika je nad narodi, torej —.<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Citirajmo llešiča samega, da nam se delo olajša: »Poleg latinskega vpliva, ki se je kazal n. pr. tudi v prvotnem značaju 6 sklonov in 4 spreg, je začela delovati nemščina, in ta vpliv se je kazal morda najjasneje v pravopisnih monstrih Pohlinovih-Zelenkovih. Toda moč časa . . . je dala opoziciji . . . zdravo misel, . . . da ima . . . vsak jezik svoje zakone; tako so začeli posnemati zakone našega jezika Gutschmann, . . . Vodnik, zlasti pa Kopitar, Metelko, Miklošič, Škrabec, Oblak. — Ta edino zares znanstvena struja, smatra jezik kot del narave in predmet pred vsem teoretiškega zanimanja; analizovati in študirati ga je treba kakor druge predmete ali pojave narave, popisovati ga in posnemati z njega zakone, po katerih se ravna. — Po analizi pridejo znanstveni slovniki do prvotnih sestavin, do korenov (debel) in glasov, do debloslovja in glasoslovja. To dvojno poglavje, plod znanstvene slovnice, je v razvoju slovnice kajpada zadnje. — Tako se je zasnova znanstvena slovnica. V kakšno razmerje je stopila proti šolskemu pouku? Znanstvena slovnica je slovnica individualnih jezikov, ki so si med seboj enakopravni; drug drugemu ne smejo ukazovati; vsak živi zase. To je popolna demokracija! — Ni čuda, da potem teoretiški [NB!] slovniki psujejo za ‚ohole gigrle‘, ‚inteligenco‘, ‚gentry‘, vse one, ki izkušajo, iz teh individuvov napraviti socijalen organizem, kjer se drug drugemu mora malo umakniti, kjer se gleda tudi malo na vnanjest, na vedenje, ki izkušajo iz individualnih jezikov napraviti skupno občilo, knjižni jezik« (l. c. p. 59/60.) — človeški jezik . . . posoda [!] misli, . . . izvrševalna [!] oblast duha . . . se jim zdi poleg druge prirode vreden natančnega opazovanja (p. 61.) . . . Skladnja besednih plemen je (torej) po svojem viru bolj jezikoslovna manj filozofska in v različnih jezikih različna . . . (pag. 61.). Primerjajoč skladnjo besednih plemen s skladnjo stavkovih členov, moramo reči, da izhaja prva od jezikovnih kategorij in kaže relacije pojmov, druga pa izhaja od psihološko-logičkega dejstva sodbe in razklada nje jezikovni izraz.

Potemtakem nam je opraviti samo z drugo točko; ali tudi iz nje izluščimo kakor ovrženo<sup>1)</sup> vse do trditve, da so bili v zgodovini navadno tisti narodi najmogočnejši in najtrajnejši, ki so se pomešali z drugimi narodi. Tega stavka se nam je lotiti z jezikovne strani, zakaj llešič izvaja iz njega, da bo »koristno, ako se po vzgledu zapadne Evrope v knjižnem jeziku ne bomo držali vsak le svojega narečja.«<sup>2)</sup> Ta stavek je »punctum saliens« vse llešičeve razprave! llešič je imel srčnost, da je zahotel tudi v teoriji sankcioniranje tistega stanja slovenščine, ki je v praksi med mlajšimi slovenskimi Skladnja besednih plemen je torej po svojem viru bolj jezikoslovna [!], manj filozofska in v različnih jezikih različna. Zato jo je po pravici Miklošič zagovarjal v znanstveni slovnici, ki opisuje in razlaga jezikovne pojave . . . (pag. 63. [Primerjaj, kaj o tej stvari pravi Jagić v svoji sintaksi!]) Skladnja stavkovih členov je bolj filozofska in radi tega bolj mednarodna! [NB.] zato uri in ureja mišljenje in je le podlaga skladnji vsakega tujega jezika. Nje pomen je formalna naobrazba . . . (ibid.) Dasi je definiranje besednih plemen kakor tudi stavkovih členov filozofija jezika, vendar ne daje praktiško uporabne formalne naobrazbe, ker loči le pojme, pa ne ureja sodbe in nje jezikovnega izraza; ta pa edino odločuje v živem govoru in spisu. Zato se opredeljevanje besednih plemen da zagovarjati le kot uvod — v oblikoslovje . . . (ibid.) . . . Te govorne vaje (sc. v ljudski šoli) so vaje v pravilni skladnji in logiški razporedbi misli, torej vaje v oblikah. Govorne vaje pa tudi bogatijo besedni zaklad in mu dajejo prožnost, a tu jim mora slovnica priti na pomoč. Misel imam — besede je treba . . . etc. Sklanjajoč in spregajoč po paradigmah, združimo besede po obliki; treba jih je pa združiti tudi po snovi, po pomenu, ki leži v korenu, deblu . . . (pag. 64) . . . Za abstraktne pojme nam rabijo izvečine preneseni izrazi (p. 65. [To je le ena pot do abstraktov in ne najhvaležnejša!]) . . . Pogosto mislijo za nas besede, . . . besede rode misli . . . Zato trdim: Treba je gojiti debloslovje . . . Iz tega klije zgovornost . . . bistvo moje trditve [NB. NB!] (je) naglašal že Slomšek: Ocenjujoč Jarnikov Etimologikon je pisal: »Jedro vsakega jezika se nahaja v njega etimologiji; temeljito besedoslovje je pravi ključ do jezikovega zaklada, ker zasleduje korenine besed ter izpeljuje iz njih prvotne pomene, uči pravilno tvoritev novih potrebnih izrazov in kaže njih pravo rabo.« . . . Slomšek je tudi že spoznal, da je debloslovje, posebej nauk o besednih skupinah [sic!], zlasti važen v slovanščini . . . Ko zahtevamo debloslovje, nam gre za osebno snov jezika . . . Kadar dobimo vsebino svojega jezika v oblast, preneha morebiti [sic!] marsikak

<sup>1)</sup> Glej še naprej razpravljanje o postanku govora in misli.

<sup>2)</sup> p. Slovenci slovenskega, ampak tudi drugih, p. srbskohrvatskega.

književniki pač že obveljalo, in hvaležna mu mora biti za to vsa slovenska javnost: odkrita načela, najboljša načela.

Kateri narodi so v Evropi stebri dozdanje kulture? Angleški, francoski, nemški in laški. Treba bi bilo posebne razprave za ta predmet; no povprašajmo le to: Ali so izgubili Angleži germanski značaj in Francozi pa Italijani romanskega s tem, da so se pomešali? Ne. Rekel bi celo, da so svoje individualne posebnosti ojačili: s svežo krvjo so si posvežili moči. To je bil posledek mešanja! Pomešani smo tudi Slovenci; v nas je nemška kri in laška in še kaka druga. Poglavitno vprašanje je

nedostatek (pag. 66.) — . . . Razvój našega jezika krije še deloma bodočnost; vprašanje je le, odkod naj zajemajo pospeševalci onega razvoja, misleci in pesniki, svojo moč. [NB.] Važno je tu razmerje do drugih slovanskih jezikov, zlasti do srbohrvaščine; ali naj se uresničuje slovenska zavest v razvoju književnega jezika? Nekateri zavračajo tako misel kar najostreje ter obsojajo vsako besedo, ki ni vzknila iz njih rodne grude, zatrjujoč: Tako ne govori narod! . . . (pag. 68.) Trubar . . . je hotel ostati, bei der gemeinen creinerischen Sprach (p. 69.) . . . nista mogla uspeti, (Jožef II. in Kumerdej), ker sta lila novo obliko, predno sta poznala snov. **Preosnuj snov, in sama si da novo obliko!** [NB. NB! Podčrtaval sem jaz.] — Pravo pot . . . so nastopili Japelj, Gutsman in Vodnik . . . S tem smo bili krenili v Bohoričevo-Dalmatino vo strujo, ki goji pred vsem **skupnost snovi ob različni obliki.** (p. 72; cf. 69, 70.) . . . . . nihče ne more in noče tajiti, da je v znanosti to stališče edino pravo [NB.] . . . Bohoričeva-Dalmatino va-Japljeva-Vodnikova struja pa je . . . z uspehom polagala temelj današnji knjižni slovenščini.

Izza ilirizma se je slovenščina razvijala pred vsem po načelu, da bodimo sami svoji. Nabiral se je besedni zaklad, zbirke »Popotnih torbic« so se množile . . . Ta slovanski razvoj je obrodil epohalno delo Pleteršnikovo (p. 75.) — Po narečjih in starih knjigah se je zasledovala samoslovenska skladnja in pristna domača izreka . . . Ta razvoj je ustanovljen z Levčevim »Pravopisom«. Poleg te Trubarjeve-Pohlinove struje pa so z elementarno [??] silo delovale naravne [??] razmere, ki so že nekdanje rodile Bohoričevo-Dalmatino vo-Japljevo strujo ter dale celo Pleteršnikovemu slovarju lepo število neslovenskih, toda slovanskih elementov »Le prispodobimo n. pr. prve letnike »Novic« s sedanjimi tečaji »Slov. Naroda« — kolika razlika, kolik napredek v jeziku! Tam »kranjski«, tu skoraj »hrvaški« — zedinjenje se vrši tako na prirodni [?] način, mnogokrat [NB.] brez naše namere, da, celo proti volji nekaterih naših »konservativcev«. Naturam expellas — « tako kliče Fekonja v »Zvonu« l. 1885., 613 Podobno je pisal Pajk v »Zori« . . . Ta naravni razvoj živih jezikov pa je vmes motila še stara slovenščina (p. 76.) — Mencinger ima n. pr. v »Hoji na Triglav« izvestno iz svojega domačega narečja veliko število nenavadnih izrazov, ki

pa to, kako so se pomešali narodi po jeziku! Nemški smo že čuli, da je prevzel narodni govor v književnost (Luther); tujih besed ima in tujih končnic; ali pa te jezik tujčijo? Nikakor ne! Podale (asimilirale) so se prav tako nemškemu jeziku, kot se je marsikaka nemška slovenskemu. Le tuji duh izražanja je tisto, kar se z veljavne strani preganja: tuje potrebne besede se — vstran par puristov — puste z mirom, tuji izrazi (p. galicizmi) se ne vidijo radi. To je prav tisto, kar trdimo tudi mi: posamezna beseda ne škodi; ona ne zapre poti jezikovemu geniju, genij jo ovlada; škodi pa tuji duh, ki jih ne razumeš, če nisi njegov rojak.\* In kaj šele Valjavec! V njem je toliko samogorejskih lokalizmov, ki jih ne najdeš niti v Pleteršnikovem slovarju. Zakaj bi uvajali v knjige take provincijalizme, najsi so Janka Pajka »panonizmi« ali Valjavčevi »preddvorizmi«, ko pa so večini Slovence m neumljivi! [Pripomba 1. (naša). Zakaj jih uvajamo v knjigo? Zato, da se učimo, kako se pravi Slovenec izraža, kako pravi Slovenec misli; torej zato, da se učimo pravielnega jezika.] Če se že moramo učiti besed [!], zakaj bi se ne učili rajši tistih, ki nas seznanjajo n. pr. s celo srbskohrvaško literaturo, nego tiste, ki nas izprevedejo le skozi Preddvor [Pripomba 2. Zato, da spoznamo iz narodnih besed duh jezikov, ki nas izprevede po celem Slovenskem, in ne samo po Preddvoru]. Jezikovni pouk je ležal na tleh, ali boljše rečeno, je visel v zraku, dokler ni dejal Ratke: Najprej reč, potem nje način! in dokler ni postavil Komenski jezika na trdne stebre reči. **Jezik ima svoj temelj v rečeh.** [NB.] — Snovi je treba najprej, oblika pride za njo. Tako se dandanes [?] učimo modernih tujih jezikov; pred vsem si pridobimo besede in njih pomen, kajti **oblike so le spremljevalke, ki jih polagoma spoznamo** [NB.] (pag. 79). Kar sta učila Ratke in Komenski o jeziku sploh, kar smo doslej že činili, učeč se tujih modernih jezikov, to prenesem na naše slovanske odnošaje ter velim: Bodi nam kolikor mogoče znano skupno (sc. slovansko) gradivo, oblika ostani slovenska. . . . Nekdaj je bilo morebiti [!] dobro, da smo pobirali doma, dokler ni bilo slovenščini mesta v šoli [!], dokler je naše ljudstvo pogrešalo najprijemljivejše stvarne in jezikovne naobrazbe. S tem smo si iskali in našli [?] trdnih tal in si gradili naravno podlago [in jo zgradili?]; sedaj se dviga že stavba, in si tvarino prinašamo tudi od drugod. Prej smo posnemali jezik, sedaj nam pisatelji podajajo novo gradivo; prej se je poniževal pisatelj na niveau svojega gojenca prostaka, zdaj ga dviga k sebi na niveau slovanski. Pred vsem je treba in je edino naravno, da se povzdignemo na srbsko-hrvaško stališče . . . srbohrvaščina se ne tiče posredovalnega (ruskega) jezika med omikanci, ampak domačega knjižnega jezika, ki služi v šoli in knjigi . . . (teza:) naj nam književniki z besednim zakladom bližajo knjižni jezik srbohrvaščini (pag. 80, 82).

krene vso misel na taka pota, koder drug jezik ne more kot tisti, čigaver ta pota so. Whitney pravi o pravi porabi tujk, o zlorabi slovank ter o pomenu besed:

»Es hat sich gezeigt, wie wenig die Begriffe, die wir mit den Wörtern zu verbinden gewohnt sind, von unserer Einsicht in ihre Herkunft . . . abhängen; wenn plötzlich und fast gewaltsam eine große Menge neuer Wortbildungen in den vorhandenen Wortvorrat einer Sprache eingeführt wird, so wird hieraus eher eine Konfusion entstehen, als daß die Sprache an Deutlichkeit und Lebendigkeit des Ausdrucks gewänne, während man diesem Übelstande durch die Einführung von Fremdwörtern, deren Herkunft den Meisten gleichgültig, deren Bedeutung feststehend ist, völlig entgeht! . . . Es liefert . . . nur wieder einen neuen Beleg für die Herrschergewalt des Geistes über seine Werkzeuge, . . . unter den Bedeutungen . . . eben die herauszuwählen, die den Umständen und dem Zusammenhang gemäß ist.« (Wh. p. p. 208, 223. NB. Kar se tiče psihologije o jezikovnem duhu je seve Whitney še stare šole.)

In kaj je angleški jezik naredil drugega, kot da je prevzel iz francoščine in latinščine vse tiste pojme, ki jih sam ni imel? Ko bi bil vse te izraze prestavil po besedah, tako kot jih predstavljamo mi, bi se zagotovo ne bil razvil tako kot se je; zakaj svoj duh bi bil prodal za drugega in imel ne bi ne enega ne drugega čistega, nego mešanico, iz katere bi ne bilo nikdar nič dobrega: tujega bi do kraja ne mogel razviti, ker bi ga do kraja ne ovladal, domačega bi ne razvil, ker bi mu branil tuji! Cela književna slovenščina! Ali angleški jezik ni oddal tróho svojega duha, ko tisto, kar je bilo že tako kaj tujemu podobno; pač pa si je prihranil velikanskega duševnega dela s tem, da mu ni bilo treba morda vekov veke šele razvijati izrazov za pojme, ampak da jih je kar narejene prevzel, koren ali deblo tja ali sem. Kaj je koren, kaj deblo, kaj beseda? Veljavo ima za jezik in za razvoj jezikov le do tedaj, dokler se ne razvije: kadar razvito pride v rabo, takrat je doslužilo vse to troje. Whitney pravi o etimologiji:

»Wenn demnach etymologische Tatsachen für jene, welche sich mit dem Sprachleben, mit Sprachgeschichte wissenschaftlich

beschäftigen, den höchsten Wert besitzen, haben sie dagegen für den praktischen Gebrauch der Sprache nur eine sehr untergeordnete Bedeutung. Ja, müßten wir uns fortwährend in Gedanken gegenwärtig halten, weshalb und seit wann die Wörter das bedeuten, was sie bedeuten, so würde die Sprache an Brauchbarkeit und Verwendbarkeit nicht wenig einbüßen. Bei weitem die meisten Ausdrucksformen, die unsere Muttersprache besitzt, würden auf einen Schlag wegfallen müßen, wenn zur Existenz... ein wahrgenommenes begriffliches Band zwischen ihnen und den Stammwörtern als notwendiges Erfordernis hinzugehörte (Wh. p. 203/4).

Preglejmo nakratko jezikovno zgodovino angleščine, da se prepričamo o resničnosti rečenega:<sup>1)</sup> Pokaže nam, da je z germanskim prihodom na Angleškem zavladalo germansko pleme, in da je angleška slovnica poslej zmirom ostala zvesta spodnjemškemu jezikovnemu značaju, akoravno je vzela iz drugih jezikov (latinskega, skandinavskega, normanskega) preobilo tujk na posodo; kako obliko fleksije je tudi sprejela iz danskega in kako sintaktično konstrukcijo iz latinskega (tedanjega občevalnega jezika), ali germanskega duha le ni zatajila. Angleščina je mešan jezik le po besednjaku, nekako tako, kakor je bila mešan jezik pisarniška nemščina 17. veka. — Na drugi stopnji jezikovnega razvoja je zmagala narodna angleščina preprostega moža; dotedaj (v 10. in 11. veku) se je bil še pisal splošni jezik saskega roda, ki ga potlej duhovniki in zakonodavci niso več rabili. Narodna angleščina se je zatem konsekvентno razvila do današnje angleščine: brez števila je sprejela vase tujih besed, nordskih in normanskih ali ostala je zvesta sama sebi. Normanski idijom je posebno izza 13. stoletja vplival: do 40 % besed je angleščina prevzela iz normanskega, to pa tem lažje, ker se je dotedaj v fleksiji tako obrusila, da so se tujke zlahka prilagodile domačim besedam najbližjih sorodnih vrst; celó domače preglasje (Ablaut) so dobivale tujke in romanski naglas (ž zadnjega zloga) je prešel v germanskega (na prvi

<sup>1)</sup> Meyerjev Conversationslexikon, da pridemo hitreje do cilja.

zlog)<sup>1)</sup> in ta proces traja še dandanašnji. Normanski jezik je bil namreč jezik vlade, višje cerkvene oblasti, sodstva, šol, dvora, parlamenta, vse od 12. do 15. stoletja, in iz normanščine so se izposojali izrazi za vedo, znanstvene in državne reči, naslove, dostojanstva, umetnosti, abstrakcije; za navadno življenje pa, pri otrokih, rokodelcih, na vasi, pri kmetijstvu, na ladji in po čuvstveni strani je jezik ostal strogo germanski. Pri avtorjih reflektujočega značaja (Macaulay, Gibbon), da našteješ 50—70% francoskih besed, in angleščina ima na ta način na tisoče nijanc za pojme. — Pod vplivom pesnika Chaucesa, šolskih krogov oxfordskih, parlamenta londonskega in novega trgovskega življenja se je angleščina zadnjič prerodila v novi angleški dobi takó, da so posamezna narečja izginila: zavlada je govornica splošnje vzhodno osrednje angleščine.<sup>2)</sup> — Izreka in pisava je bila še dolgo nesigurna. — Angleščino govori dandanes 125 milijonov ljudi, in vse kaže, da postane splošni občevalni jezik; za Elizabete jo je govorilo 5 milijonov.

Pri angleščini vidimo tedaj, da je nadvladal narodni duh govora ves jezikovni organizem takó, da si je do 50% tujega jezikovnega materiala organsko prisvojil! —

Francoščina se je razvila sama iz sebe, t. j. iz ljudskega latinskega jezika (*lingua romana rustica*), ki se je govoril v Galiji po rimskih kolonijah in med rimskimi vojščaki; spodrinila je idijome domačih ljudstev, ki so na latinski jezik tudi vplivali, pa zopet le po besedišču in ne po duhu: francoščina je ostala zvesta svojemu romanskemu značaju prav tako kot so mu ostale zveste druge romanske posestrime! — Jezik iz vojvodine Francien (*Isle de France*) se je pospel sčasoma do stopnje književnega jezika za celo Francijo. —

<sup>1)</sup> Prim. slov. naglas: *motór*, (f. *Grúndbirn* — krompir, *Féuerzeug* — fajercájh); *Albín*, *Ciríl* (na slov. odru se sliši *Ciril!*), *Antón* (*Tone*), *Ferdinánd* (*Nande*). — Pri nas se ta asimilacija zatira.

<sup>2)</sup> Po tej in po drugih analogijah si ima tudi slovenščina najprej zagotoviti eksistenco iz vseh narečij, potem šele bomo lahko mislili na to, da pomoremo enemu narečju do vsesplošne veljave! Že Levstik je dejal po Vuku): lokalizmov ní, dokler ni dozorelega književnega jezika! — Po angleškem zgledu in drugih ne varjimo tujega duha, ne tuje hesede!

Z italijanščino je bilo ravno tako: Narodni latinski jezik florentinski se je sprejel za splošni književni jezik italijanski. — S termini je naredila italijanščina prav tako kakor francoščina in po drugi plati angleščina: vzela jih je iz starega latinskega jezika in iz drugih.

Jezikom torej mešanje narodov ni prizadelo najmanjše preglavice! Oni so hodili svoja stara pota pri Francozih prav tako kot pri Angležih, pri Italijanih prav tako kot pri Nemcih, s tem pristavkom, da je pri Nemcih latinščina jezik kvarila, zakaj? zato, ker se je nemščina vdala nje duhu; dandanes se je je domalega otresla in — uspeva, dokler se je ní, se ní mogla razviti, ker je bila v tujem jarmu. V romanskih jezikih pa se je romanščina védno samoraslo razvijala. Vsi štirje narodi torej so ostali zvesti svojemu govoru: romanskemu in germanskemu — po duhu še vse bolj ko po telesu, in tuja kri jim ni vlila novega jezikovnega duha, ampak starega jim je pojačila; mešanje narodov je dalo jeziku in ž njim kulturi nov val, ampak zakaj? zato, ker je bilo mešanje po krvi, ki je v korist, in ne mešanje po duhu, ki je v škodo.

Ilešič je zašel s poti z dvema točkama: s prvo, logiško, ko je vpregel jezik v logiški voz — z drugo, narodno, ko je prisegel prepričanju, da bomo močni, ako pustimo plemenske posebnosti znemar in jih umaknemo posebnostim drugih narodov samo zato, da napravimo iz jezika skupno občilo: knjižni jezik.

Seveda bi se dalo razpravljati še in še;<sup>1)</sup> ali kdor hoče videti, kako smo s tema dvema točkama zabredli — če ga dozdajni klavrní razvoj jezika ne pouči, naj se poprime jezikovne psihologije, in z vsake strani bo lahko spisal komentar iz književne slovenščine, kako se naščuje nenaravni razvoj govora! Tisti, ki bi jim bila ta veda vendar še preveč od rok, naj pa vsaj Paula<sup>2)</sup> zvesto povprašajo, ki je bil  $\alpha$  in  $\omega$  vsem principom

1) Posebno o slovanski točki; pri njej bi še enkrat opozoril, da iščimo zblížanja po dúhu, ne po posamezni besedi: slovanskega duhá pa ne bomo níkdar našli, da ne najdemo svójega; áko bi našli slovanskega, bi dobili s tem svójega!

2) Hermann Paul: Prinzipien der Sprachgeschichte, 3, Halle a. S. M. Niemeyer (cit. 4, 6).



dozdanjega jezikoslovja: videli bodo v poglavju o književnem jeziku, da smo jo zavozili, tudi ako ne pogledajo nič po jezikovni psihologiji (l. c. p. 378 i. nstp.). Čeprav tedaj llešič ima misli, ki bi bile vsakemu psihologiškemu jezikoslovcu v čast, vendar se niso razvile do plodnosti, ker jih mori dvojna mora: mora logicizma in mora internacionalizma, ki se druga na drugo opirata in sta zato s tem močnejši nasprotnici zdravega jezikovnega razvoja. S tem bi lahko debato končali. Da pa bodo te vrstice hkrati nekak pristop do jezikovne psihologije in karakterijologije, naj tukaj na kratko, kolikor se na kratko storiti da, posnamem in podkrepim tiste točke dozdanje razprave, ki jih je treba dobro poudariti, da se razloži naše stališče proti dozdanji gojitvi slovenščine.<sup>1)</sup>

\* \* \*

Že Paul poudarja da imamo grdo navado, ko personificiramo za jezikoslovne namene različne pojme, ki so ustvarjeni samo »ad hoc«, torej imajo tudi samo »ad hoc« življenje; da govorimo p. o svojstvih »jezika« mesto o svojstvih govorcev. Navajeni smo tedaj pojem »jezik« antropomorfizirati; s tem ga primerjamo organski tvorbi, in to nas potem zapelje, da imamo jezik za samostojen individij, ki ima zase življenje in zase pravila, po katerih živi: narejamo ga za objekt opazovanja, kakršni so p. predmeti naravoslovja. Tako pa zabimo, da je »jezik« abstrakten pojem, fikcija, ki velja le, dokler pojem rabimo za različne znanstvene namene, p. morfološke ali logiške; odjenjati mora ta fikcija, kakor jezik pride v živo rabo, t. j. kadar jezik ni jezik ampak govor; ta živi in umrje s človekom, ki ga rabi: **govor je duševno telesni organ človeškega življenja!** Organ, kakor je organ roka ali noga, srce in drugo, in razlika je le ta, da se govor v zgodovini človeštva hitreje razvije kot

<sup>1)</sup> Na llešiča se nanašamo zraven zato, ker je njega v prvi vrsti vpoštevati kot zastopnika moderne književne slovenščine in takorekoč kot nje kodifikatorja za vso bodočnost; zakaj on je pisal »o pouku slovenskega jezika, njega dosedanjih smereh in bodoči nalogi!« Zato besede ne lete na llešiča ampak na tiste elementarne, »naravne razmere« pri naši književni javnosti, ki so po krivici dobile takega zagovornika kot je llešič. »Bodočnost snovati na kritiko preteklosti!«

drugi organi.<sup>1)</sup> — Kakor se tedaj zgolj telesni organi razvijajo, spolnjujejo, spolnijo, tako se razvija, spolnjuje in spolni govor kakor duševno telesni organ; hitreje, zakaj človeška duša se razvija hitreje kot telo; **ne pa toliko hitro kot bi se, če bi bil zgolj duševni organ** —, in prav na to ne smemo zabiti nikdar! — Še za nekaj se jezik (govor) ne razvija tako hitro, kot bi si včasih in celo marsikdaj želeli: jezik ni le tvorba posameznikova kakor človeškega bitja, ampak je tudi tvorba človeške družbe. Da, v prvi vrsti družbena tvorba je jezik, prav tako kot je družbena tvorba pravo, in na to resnico se opira vsa moderna skupna psihologija (Gemein- oder Völkerpsychologie), ki so jej očetje Steinthal, Lazar in — v prerojeni, strogo znanstveni obliki — Wundt. Kakor tvorba človeka samega zase gre jezik tedaj pod splošno psihologijo, kakor tvorba človeške družbe pa pod skupno, pod psihologijo »narodov«, bi rekel; ona psihologija je podlaga tej, ta, skupna, pa je vrhunec, višek dušeslovja, ker dušeslovju da ne le pravi cilj in konec, ampak mu pomore do marsikake razrešbe, ki bi je sama splošna psihologija nikdar ne zmogla. Šele Wundt je pripomogel skupni psihologiji do te veljave, ker je dokazal, da je napačno stališče poprejšnje šole, ki je za skupne duševne tvorbe uporabljala taiste nauke splošne psihologije, ko za duševne produkte posameznika samega na sebi; Wundt je ustvaril za skupne dušeslovne produkte posebno t. j. skupno psihologijo.<sup>2)</sup> Duševna tvorba, ki je ne ustvari in ne more ustvariti posameznik, ampak narod, **se ne razvija od človeka do človeka, ampak od naroda do naroda**; zato se jezik ne razvija in ne more razviti tako hitro, kot posamezni človek, ampak se razvija z narodom vred!<sup>3)</sup> —

<sup>1)</sup> Zato se tudi bolj zlorablja!

<sup>2)</sup> Gl. W. V. i. Einleitung. — Opozarjam, da je terminologija, ki jo rabim za »Allgemeine Psychologie« in za »Völkerpsychologie« provizorna, ker dobro čutim, da je nepopolna.

<sup>3)</sup> Morala: Če in kadar ne more čakati jezik na narodni razvoj, je dobro pomniti, da se ne sme razvijati zoper narod ali proti njemu. Takrat je poiskati tiste poti, po kateri naj jezik kakor narodov organ hodi: to pot je torej konstatirati in za kulturni razvoj nadelati. Ako nismo napredovali z naravnim potom, le dajmo z umetnim: ali psihologiška karakterijologija nam pokaži, s katerim in kako.

Jezik ali govor je treba torej motriti z dveh strani: s splošne strani človeške narave in s strani človeških skupin. Na prvo stran nam je konstatirati, da je človeški govor nekak odmev notranjega bitja človeškega, tako kot je odmev človeške notranjosti jok, smeh, mimika, pantominka; na drugo stran nam je poudariti, da je človek kot družabno bitje poprijel in porabil ta naravni pojav svojega bitja v to, da je hotoma izrazil svojim drugom to notranjost: naredil je govor za veljavnega poslanca notranjosti do zunanosti; in kakor je najprej izražal takorekoč sam sebi čuvstva in afekte, tako je potem izrazil drugim željo, voljo, predstavo in misel. — S tem smo že povedali, kaj vse izraža govor: kaj je njegova vsebina. S tem pa je tudi že povedano, kakšna je vsebina govora in vsebina jezika: tudi ako ne bi bili spredaj nič slišali o asocijaciji in apercepciji čutov, zaznav, predstav, bi sedaj razumeli tako, do so prvotna govorska vsebina skupki in procesi duševnih dogodkov. Dejali smo že, da je tukaj prvi povod za delovanje misli: misel prične življenje šele v procesu, s procesom, s cepitvijo skupkov! Šele kadar se treba v skupku čutov ali predstav orijentirati, se prične njega analiza, analiza pa je mati misli. In ker se misel<sup>1)</sup> šele v govoru in z govorom vred razcepi na posamezne dele, pojme ali besede — vidimo, da sta skupek ter proces duševnih dogodkov prvina ne samo misli, ampak tudi govora; posamezna beseda pa je produkt govora.<sup>2)</sup> Kadar se seve govori o govoru kot »jeziku« t. j. o abstraktnem pojmu, takrat se rado misli na svoto posameznih besed in reče se p. »angleščina ima nad 80.000 besed«; prišteje se v naglici v mislih še fleksije, t. j. sklanjatev, spregatev, spole,

<sup>1)</sup> T. j. prvotna misel, skupna predstava ali primarna sinteza predstav. Tukaj rabimo »misl« torej po širjem pomenu, ne po ožjem, logiškem. Ampak ne samo misel, duševne dogodke sploh imamo v mislih, tedaj: čuvstvo (afekte), željo (voljo) in misel. Govorim pa zaradi krajšega samo o misli, ker ta je poglavitni del duševnega življenja; čuvstvo in volja prideta po navadi v poštev le kot obstojna faktorja misli same.

<sup>2)</sup> Tudi posamezna beseda je skupek, sinteza; toda ne prvotna sinteza, kakršna je splošna skupna predstava pred cepitvijo ampak drugotna, sekundarna, narejena že na podlagi cepitve one skupne predstave in iz nje posameznih organskih delov. Gl. naprej razpravljanje v psihološkem delu.

števila, načine (vsako zopet poseben pojem zase) in — jezik je gotov. Ali kje je tista knjiga, ki bi živ jezik, t. j. govor, kodificirala? Ni je. Vsebina jezika se sploh ne da nikdar ovladati, zakaj duševnega življenja ni kraja ne konca, in govor je življenje; še posebno življenje je, zakaj vsi moderni učenjaki so si edini v tem, da duševna eneržija potencialno raste; in tako raste v primeri tudi jezik. Samo »sistem«, jezikovni aparat, njega metodo, njega duha lahko ovladamo, vsebine ne. Zakaj pravo jezikovno življenje se prične šele v živi rabi, v zvezi! — Ako hočemo tedaj iskati jeziku značaja, ga moramo iskati, kakor smo že rekli, v živi rabi, v zvezi, v govorskem procesu in njega duševnem korelatu, v misli! Kaj je misel, to smo nekoliko obdelali že spredaj: dovedli smo, da se logiška t. j. vrejena misel narodi šele na mehaniški podstavi asocijacijskih govorskih zvez. Kakor je beseda posledek govora, tako je logiška miselska tvorba posledek mehaniške, asocijacijske. Logiške oblike so cvet jezikovnih in miselskih procesov, ne pa recepti, ki jih je Bog narodom dal, ali ki si jih so narodi sami napravili, češ, takole se bo zdaj govorilo. Sicer je nepotrebno delo to posebej poudarjati; Kopitar, Metelko, Levstik, Miklošič, Jagič, Škrabec, Štrekelj — vsi poudarjajo eno na eno, da slovničar ni regulator, ne zakonodavec; in skoraj bi rekel, da kaj pomaga molitev, kjer Boga ni. Ponovim zato vse v tejle formuli: »Jezik: logiki = računstvo: matematiki...« Brez računstva ni matematike, brez jezika ne logike. Narobe pa! — Kdor hoče v znanstvu operirati, preden popolnoma ovlada jezik, ta bi bil podoben tistemu, ki se spravi na višjo matematiko, pa ne zna divizije. — Očitno je torej, da, ako naj poiščemo karakteristikov jezika, moramo od jezikove oblike do jezikove misli; ali ne najprej do logike, ampak najprej do navadne, do mehaniške misli — do »duševne glavnice«! — In kje poiščemo karakteristikov te misli? V nje telesnem korelatu, v govoru to seve. Po tem, kar smo že spredaj rekli in kar tudi iz pričujočega izhaja, je duša govoru izraz; preiskati nam je torej izraz in to po dveh plateh: po načinu izraza in po notranji strukturi (stavbi) njegovi. Način izraza je po govoru to, kar je način naziranja (Betrachtungs-, Anschauungsweise; Anschauungsform) po

misli: započetje celega izraza, izraza kot celotne emanacije, način kako se misel v izrazu poprime, kako se je loti, ali s te ali z one strani, kako se substrat izraza po misli shvača. — Strukturo imenujem obliko izrazove vsebine, vsebine misli, t. j. kako je misel, kako je izraz sestavljen: kako se je substrat izraza v pojmovanju razcepil, kakšni ti deli cepitve so in kakšno je razmerje (determinacija) posameznih delov te cepitve. (Denkweise, Denkform).

Za način izraza odloči tedaj način naziranja; način naziranja pa stališče govorčevo ali mislečevo: Kar smo spredaj pod črto rekli o objektivnem in subjektivnem stališču in naziranju, naj se zdaj spopolni tako, da ne samo stavek, ampak sploh vsak izraz gre pod ti dve poglavitni naziranji človekovi; in ne samo okorenela fraza, ampak tudi ves živ govor, sproti porajajoč se po analogiji poprejšnjih tvorb. Ako je tedaj jezik na starejši stopnji razvoja in ima še objektivno izražanje, ima — lahko da samo po neki meri ali vendar — tudi objektivno naziranje. Ali tudi ko bi objektivnega naziranja več ne imel — objektivnih izrazov se ne more kar tako otresti; rabiti jih mora, koder so organski, in še dolgo dolgo lahko traja, da se tudi oni spremene po subjektivnem naziranju v subjektivne izraze. Wundt pravi, ko govori o notranji in zunanji obliki govora: »Eine Sprache kann . . . ihre äußere Form festhalten, wenn die innere Sprachform längst darüber hinausgeschritten ist. Es wird dann eben auf irgend welchen anderen Wegen, die innerhalb (!) der überlieferten Formen möglich sind, dem Bedürfnis abgeholfen. Auch da bleibt also im ganzem die äußere Form ein treuer Abdruck der inneren Form. Nur sind die Beziehungen, die von dieser zu jener führen, nicht die gewöhnlichen und unmittelbaren, sondern es sind gewissermaßen Umwege, welche durch die, eigentlich einem bereits überlebten Zustand angehörige äußere Form erzwungen werden.) In ako Sütterlin povpraša,<sup>2)</sup> kakšna da so ta izražanja, bi se mu kar lahko pokazalo na večkratno nestrnanje («nekomenzurabilnost») okorenele fraze in nje pomena. (Po navadi se namreč misel in izraz strinjata, ker sta si korelata;

<sup>1)</sup> W. V. II. p. 412.

<sup>2)</sup> Das Wesen der sprachlichen Gebilde, kritische Bemerkungen zu W. Wundts Sprachpsychologie von L. Sütterlin, a. o. Professor an der Universität Heidelberg. C. Winter, Heidelberg 1902. (cit. Sütt.) v. p. 174.

ker se pa govorske zveze mehanizujejo prav tako, kakor se mehanizujejo posamični govorski produkti, p. posamezne besede, tako da jih rabimo mehaniško, ne samo po strogem pomenu<sup>1)</sup> — je očitno, da večkrat uhaja izraz preko misli in misel preko izraza; in to je tudi eden pglavitnih pripomočkov za bogatenje z govorskimi izrazili!) — Objektivnega izraza se p. v slovenščini še ne bomo tako hitro otresli; prvič zato ne, ker je narodno naziranje po veliki večini objektivno, in drugič zato, ker tudi če to ne bi bilo, je vse naše narodno izražanje tako prepojeno z izrazi objektivnega pokolenja, da bi grešili zoper analogijo t. j. življensko moč jezika, ako bi ga hoteli ignorirati. Pot k napredovanju v slovenskem jeziku je zdaj ta, da moramo slediti objektivno naziranje in izražanje tam, koder še je; koder je subjektivno naziranje in je subjektivno izražanje nastopilo na plan, tam in le tam se smemo izražati subjektivno. — Skoraj taka je z naziranjem po kraju in času. Tudi to sta dva načina naziranja, ki ni da bi se morala po vseh jezikih strinjati. Nemški izraz »hie und da« in slovenski »včasih«, nemški »bisweilen« in slovenski »semtertja«, nemški »bald« in slovenski »kmali« — vsi taki in enaki izrazi, v nemškem časovni, v slovenskem krajevni, ali pa narobe, nam kažejo, da je za pojmovanje in izraz odločilno naziranje ali stališče govorcevo tudi v krajevnem in časovnem oziru.<sup>2)</sup> — — Prav tako pa tretjič pri kavzalnem in finalnem razmerju (naziranju) in pri vseh ostalih razmerjih, ki jih hočemo skratka imenovati logiška; tudi pri teh razmerjih (ki že prehajajo iz oblik naziranja [Anschauungsformen] sama po sebi v oblike mišljenja [Denkformen]), tudi pri njih odloči na njih

<sup>1)</sup> Pglavitni vzrok razvoja pomenov! Prim. členice, nastale iz govorskih zvez, p. kljub, vpričo, ravno itd. itd.

<sup>2)</sup> Opozarjam, da je razvoj pomenov pri tem in pri takih razmotranjih odločilen za vsakršno razpravljanje o tej temi: ta in ona beseda nam ima dandanes popolnoma krajevni pomen, pa je imela na početku razvoja morda časovnega; ravno tako narobe. Vidi se, da je za naše razpravljanje treba historigsko etimologiškega raziskavanja; odločilno je tukaj, s katerim pomenom je dotična beseda stopila s skupnega arijoevropskega pomena na slovanska tla, al pa, pri novih, slovanskih besednih tvorbah, kateri pomen je beseda spočetka imela. — Vsega tega seve jaz ne vem dovolj.

početku stališče govorčevo, torej njegovo naziranje, kakor bomo takoj videli. — Kaj je kavzalno razmerje, kaj finalno? Obe razmerji sta praktiška vporaba pravila o zaporednosti človeških misli (Anwendung des Satzes vom Grund und der Folge): človek išče razlage za katerokoli dogajanje, za katerokoli zvezo dogodkov po principu zaporednosti,<sup>1)</sup> t. j. vsaka razlaga ima najti zvezo od zasnove do nasledka (vom Grund zur Folge). Ta razlaga je dvojná: ena, ki žnjo iščemo zasnove kakemu nasledku ali nasledek zasnovi, ne da bi mešali namena vmes, je kavzalna, vzročna razlaga, zakaj ž njo se išče goli vzrok nasledku; druga razlaga, razlaga, pri kateri si pomagamo s suponiranjem (človeškega) namena, je finalna, zakaj ž njo iščemo za kak namen pripomočka. In kaj odloči za to ali ono razlaganje? Stališče! Pri kavzalnem razmerju (razlaganju) se postavimo, rekel bi, na stališče gole zaporednosti, pri finalnem pa je ‚posledek‘ namen, ki mu iščemo za dosego pripomočka; finalnemu mislecu je torej pripomoček, kar je drugače vzrok — posledek pa mu je namen. Zdaj vidimo, da je stopnja finalnega mišljenja primitivnejša stopnja (volja se razvije pred mislijo, t. j. volja je bolj animalna!) — in evo, tudi tej stopnji je slovenščina bližja ko kavzalni! (Vsaj pri izražanju bližja, če že ne več pri naziranju in pri misli.) Marsikaj, kar Nemec vidi po vzročni zvezi, vidi Slovenec po namenu! In mislim, da se ne motim, ako poštejem orodnik (instrumental = padež za pripomoček), ki je drugim modernim jezikom prvi izmed padežev umanjkal, v slovenščini zato tako krepkega, ker ima po tej plati v slovenščini še mnogo posla.<sup>2)</sup> — Slovenski: za-kaj, za-to, za-to ker,

<sup>1)</sup> Dotrjujoča mislitev (begründendes Denken) ali spoznavanje in spoznava (Erkennen, Erkenntnis)! P. ako spoznamo, da so naša kretanja (willkürliche Bewegungen) vzrok kakim spremembam na zunanje ali pa da s kretanjem dosežemo kako tako spremembo kot namen. Oba načina razlage sta praktiški porabi pravila o zaporednosti človeških misli: prvo je kavzalna razlaga, drugo finalna.

<sup>2)</sup> Prim. tale stavek: »Ker je pa sedaj pot iz P. do R. s zameti popolnoma zaprta, občina B. pa neče nič storiti, da bi se sneg razkidal, sem prisiljen, da se izognem odškodovanju, katerega bi moral trgovcu plačati, ako bi pravočasno (!!) lesa ne odpeljal, prositi . . .« (Iz pisma). Ne

z a-to ko; z a vsako (ne godrnaj za vsako, wegen jeder Kleinigkeit) — ti izrazi očitno kažejo finalno razmerje Slovenčevo.<sup>1)</sup>

Tako se torej v slovenščini pri naziranju in pri izražanju kažejo po tri poglavitna stališča, ki vsakrat odločijo za način izražanja, in to so:

1. objektivno naziranje, t. j. tisto, kjer govorec pri opazovanju ali pri sporočanju ali pa pri refleksiji nima sebe v mislih, kadar govori o pojavih zunanje narave; (k njej se prišteje večkrat tudi človeško telo); in subjektivno razmerje, kjer ima govorec pri takem izražanju sebe v mislih;

2. naziranje po kraju in naziranje po času, ki pri izražanju lahko alternirata;

3. kavzalno in finalno razmerje, kakor se išče ali vzrok posledku (in posledek vzroku), ali pa pripomoček namenu (in namen pripomočku). — —

Zadnja, tretja oblika naziranja prehaja sama po sebi v obliko mišljenja ali mislitve, ki je pri misli to, kar smo rekli, da je pri izrazu oblika izrazove vsebine ali struktura, stavba izraza; sem gredo takorečene besedne kategorije ali besedni razpoli (substantiv, adjektiv, glagol in členice), ki so vidni deli in delci tega (notranjega) oblikovanja izrazove vsebine po strukturi.

rečem, da bi bil v nemškem tukaj instrumental na vsak način kavzalni izraz »infolge der Schneeverwehungen unpassierbar . . .«; ali to je karakteristikon, da se je Slovenec izrazil tukaj z orodnikom torej z razmerjem po namenu in s kavzalnim, vzročnim.

<sup>1)</sup> Ne bom se motil, če rečem, da sta zelo sorodna finalnemu izražanju tale 2 izraza: »Moj sin je v takih velikih premislekih zarad uniforme — (situacija: kupi naj jo za en sam obisk) in: »Oh, kdaj bom jaz odpravil to reč« (bolezen iz hiše) — nemško: »mein Sohn befindet sich in schwerer Verlegenheit,« in ». . . die Krankheit los werden«; ako pogledaš nemške in slovenske podčrtane izraze, se vidi v slovenskih na prvi mah ne samo imperfektivni značaj ampak tudi nekako duševno dejanje: to dejanje štejem v finalni zaporednosti lahko pod pripomoček (sredstvo, »posredovanje«); za vzrok v kavzalni ga ne morem, za učinek pa tudi ne; nemška izraza pa se lahko tolmačita po kavzalni vrsti, ker izražata čisti učinek vzroka. (Z reservo! Primeri pridejo še v posebnem poglavju.)



Vse izražanje se ravna na način izraza (Betrachtungs-, Anschauungsweise) — **tudi izražanje posameznega pojma!**

In vse izražanje se ravna na strukturo, na (no-tranjo), obliko izrazove vsebine — **tudi izražanje posameznega pojma!**

\* \* \*

Kaj tedaj zahtevajmo pri književni slovenščini? **Organski razvoj** slovenskega jezika in nič drugega! Organski razvoj, pa ne samo razvoj pojma, debla, korena, ampak vsega izraza, stavka, stavkovega ekvivalenta, stavkovega fragmenta in tudi celo fraze po ožjem pomenu t. j. okostenelega izraza! Vsega tega samega zase in za vse naslednike! Organski razvoj govora sèm, ako hočemo zdravega razvoja misli, ako hočemo samoraslega, krepkega znanstva, znanstva, ki se bomo lahko kosali zanj z drugimi narodi! Zakaj čeprav smo »majhni«, pa če gremo vsi na delo, narod, ne samo »gentry« in »gigrlj« — čemo videti, kdo bo zmagal ali ne! Toda — »mens sana in corpore sano« — to nam bodi geslo! Torej gojiti narodni govor! Ker pa bo še nekaj Save steklo, preden bo na ta način kaj, moramo gledati, da proces kako podvizamo. Podvizali ga bomo s teorijo. In ker llešič sam zahteva gojitve jezikovne životvornosti, ki ne poroča le o preteklosti, »ampak rodi moč za prihodnost« — glejte je devize modernega psihološkega jezikoslovja! — se z dozdanjo slovnico ne bomo zadovoljili. Ali tudi s samim deblo-slovmem ne! Naj še tako segamo po tujih jezikih, naj še tako rabimo slovanske besede — kaj nam bo to v korist, dokler duha slovenskega jezika ne zmoremo! Očitajo se nam drugi narodi! Kateri narod pa je nastopil tako nepripravljen, brez prave podlage književno pot, ko slovenski! Kaj so bili naši začetniki in duševni očetji literature? Patri — (gotovo »minores gentium«), ki so na ukaz svojih višjih s silo slovenščino pisali. Da bi bili ovladali duha slovenskega jezika, o tem ni da bi govoril. »Fränkische Missionäre,« pravi Kopitar, »haben uns getauft; Franken beherrschen uns seit Mannsgedanken: Franken schrieben wohl kein Slavisch; der größte Theil der Slaven im Lande aber kann

noch heutigen Tags weder lesen noch schreiben, und wem unter ihnen eine gewisse literarische Bildung zutheil wird, der schließt sich natürlich an die Herren Deutschen an.« (Kop. p. XXXI.) »Der Vorwurf des unnöthigen Germanisierens in einzelnen Wörtern und in Syntax, trifft mehr und weniger, alle unsere (meist übersetzende!) Schriftsteller! Um dies, wenn nicht verzeihlich [!], doch begreiflich zu finden, setze man sich an die Stelle eines krainischen Scribenten... (id. p. 54)... und wenn neuere Schriftsteller statt dieser (Blümchen aus dem Krainischen der Städter) auch einheimische Blumen nehmen, so flechten sie doch den Kranz auf deutsche Art... Da er (sc. der Schreibende) selbst in den Schulen deutschen Ideengang [!] bekommen hat, so ist es ihm beinahe zu verzeihen, dass er zufrieden ist, wenn in seinen krainischen Werken nur kein deutsches Wort sich findet [!]... Dem krainischen Bauer ist der Unterschied zwischen seiner Hausprache und der des germanisierenden Kanzelredners nicht entgangen...« In Kopitar pove, kako se pri pijači norčujejo iz njih. —

S književnimi jeziki drugih narodov, ki so razvili samorasle in dorasle književne jezike, se slovenski primerjati ne da. — Ali nas bo rešila hrvaščina? Gotovo bi nas,<sup>1)</sup> ako bi se je rés naučili! Ali ako se slovénskega jezika v vséh slovenskih šolah né naučimo prav govoriti, tako govoriti, da ne bi govorili slovensko-nemške mešanice, ampak organsko razvit jezik — kakó bomo v par urah na teden zajeli skrivnosti hrvátskega jezika?<sup>2)</sup> Gotóvo, dobra hrvatska knjiga

<sup>1)</sup> Po zaslugi Vukovi, Kopitarjevega učenca!

<sup>2)</sup> NB. Mešanici prištevam tudi slovenščino z nemškim izražanjem, z nemškim načinom izraza, né samo mehaniškega mešanja jezikov, ki ga llešič biča (gl. p. 67). Jezik je po nótranji, duševni plati (»miseski« po širjem pomenu) prav tako sistem kot po zunanji; mešanje torej ni le po zunanji obliki, ampak je tudi lahko po notranji: po misli. Notranja oblika nima tistih konkretnih znakov kot zunanja, da bi ji lahko že oddaleč spoznali, ali je nemška ali slovenska ali kakšna, zato treba posebne vaje; saj notranja oblika je le način in struktura »mislí«: ona kaže, na kak način in kako se zavest razvija v procese; prav zato pa je notranja oblika za mešanje jezikov veliko bolj nevarna kot zunanja: saj zavest, kadar ima več izrazil na razpolago, ima to svojstvo,

nam bo več koristila ko sto slabih slovenskih, in rajni Levstik je dejal Levcu, ko ga je letá vprašal, kje je zajel on dobro slovenščino: »V narodu, v srbskih narodnih pesmih in v stari slovenščini.« Staroslovenščino bi imeli seve črtati že zdavna s tega programa, to zahteva tudi llešič popolnoma po pravici (p. p. 76. nst.); ona nam je izpridila našega ženijalnega Levstika in s tem dela slovenščino za 50 let nazaj. Srbsko-hrvatski jezik sèm, dá, in tudi beséde lahko rabimo hrvatske, seveda kar je prav; sèm pa tudi narodno slovenščino! »Polovičarstvo je znak naše šole; pač je slovenska mati zasadila otroku v um in srce žlahtno mladiko svojega jezika, a drugi cepijo nanjo eksotiško cepiko, da iz tega nastane nestvor kakor riba s človeško glavo, neestetiška tvorba brez harmonije, brez enote.« (llešič, p. 1. Uvod). Ali hočemo boljših, lepših besed za to, kar mislimo mi zgovoriti? Samo da se eksotiška cepika pri nas res ne cepi, ampak samo priveže! Kdaj bo kaj iz tega nestvora? Škoda cepa, škoda dela! In kdaj bo kaj iz tega drevesa, ki ga zalivamo s hrano népripravljeno, organizmu neprebavno! — Kaj je vzrok temu polovičarstvu? Slaba »formalna naobrazba«! »Skladnja stavkovih členov.... uri in ureja mišljeneje....« pravi llešič. »Nje pomen je formalna naobrazba.... Definiranje besednih plemen kakor tudi stavkovih členov ne daje praktiško uporabne formalne naobrazbe, ker loči le pojme, pa ne ureja sodbne in nje jezikovnega izraza [!]; ta pa edino odločuje v živem govoru in spisu.«<sup>1)</sup> (p. 63).

da, kadar jej zmanjka po éni strani oblike, jo poišče po drugi, ki je pri roki, in najsi je letá last drugega jezika, in vsakdo lahko sám pri sebi opazi, kako se išče v takih primerih izraza v slovenski besedi, kako se išče (slovenske) besede! Kroženje misli (= notranja oblika) je takrat pač túje, drže se ga (kot korelat) túje besede, zato treba domačih šele iskáti. Le tesna spojitve zunanje oblike z notranjo, to je popolno »ovladanje« jezika po duhu in po telesu: popolna asocijacija obeh — obvaruje misel na eni in isti jezikovni poti. Popolno »ovladanje« jezika ni nič drugega ko popolna asocijacija duševnih in telesnih delov govorskega organizma, — temu Slovenci nismo večči, zato po nemško mislimo in po slovensko govorimo. Riba s človeško glavo! Slovenska misel je pač neorgansko razvita, pravzaprav pa ní razvita; nje razvoja nismo gojili, ker se nismo učili slovenskega narodnega govora, učenika in vzgojitelja slovenske narodne misli. — Prim. v llešičevi brošuri citat Slomškov v 2. odstavku na str. 53.

<sup>1)</sup> Zopet izvrstne misli!

— Ako pa je to rés — in res je, če je lé kaj — potem dela llešič krivico Lendovšku, Oblaku, Škrabcu, Murku, Zavadlalu, Štreklju, Hrovatu in Bežku, ki so imeli sestaviti normalno slovnico, katera »naj bi naš književni jezik ustanovila«; zakaj ako hočemo imeti »jezikovno životvornost, ki rodi moč za prihodnost« (p. 62), potem nam ní zadosti nauk o debloslovju in besedotvorju, ampak je treba historiške morfologije s historiško semazijologijo, t. j. zgodovino o pomenu, ki jo p. Brugmann v svoji »Kurze Vergleichende« vseskozi ima v paraleli z ono. Ako pa hočemo tega, potem moramo imeti temeljito morfologijo in historijo vsega jezika z dijalekti vred, kateri pri nas hranijo mnógo tistega pravega slovenskega duha, ki se je v našem književnem jeziku večkrat zgubil že docela.<sup>1)</sup> Le na taki podlagi je mogoče psihologiško raziskavanje jezikovnih pojavov in šele ono nam spravi na dan principe jezikovnih tvorb, ki rode »moč za prihodnost!!« — In tudi v šolo nam dajte te slovnice! Če ne psihologiške, pa vsaj óne, »normalne«; tó bo práva formalna naobrazba! Naučili se bomo misliti »ab ovo« — dozdej logika zida na pesek. To je »življenje« in so »realije«, ki jih je Oblak za šolo zahteval: Misli slovenskega jezika! In Žolger je rekel za slovensko administrativno pravo, ki gre življenju najbolj v živo, da je treba dognati, kako »misli in čuti priprosti narod.« — Znanstvena slovnica je edíno prava slovnica: njej pa gre po morfologiji razvoj od črke do misli!<sup>2)</sup> Psihologiško jezikoslovje se bo po tej strogo znanstveni poti samo ob sebi razvilo; zakaj za psihologijo jezika je treba materijala cele vsebine jezika. Vsebina jezika pa ni le snov, ampak tudi notranja oblika, ki to snov obvlada.<sup>3)</sup> Ako tedaj zahtevamo oblike, ne zahtevamo samo zunanje, ampak tudi notranjo; ker se pa notranja drugače spoznati ne da ko po

<sup>1)</sup> Prim. o razporeditvi znanstvenega jezikoslovja »Grundzüge der Sprachpsychologie von Dr. Ottmar Dittrich. 1. B.: Einleitung u. allgemeine psych. Grundlegung. Halle a/S. M. Niemeyer 1903; v. Einleitung, II. Abschnitt.

<sup>2)</sup> Ne narobe! V práktski porabi jezika gre razvoj od misli do črke (cf. moderno metodo jezikovnega pouka).

<sup>3)</sup> Po pravici poudari Jagić v svoji sintaksi, da Miklošič, ki se mu očita logicizem, nima v sintaksi ne enega citata samega na sebi, ampak vedno le v zvezi! Neprecenljivi dar Miklošičevega genija!

zunanji, treba dognati, popolnoma dognati zunanjo obliko! Popolnoma še posebno pri nas zato, ker se nam je knjižna slovenščina po notranji že precej okužila in je treba poiskati po vseh koncih in krajih vse oblike, »ki se v jeziku resnično rabijo,« čeprav je treba za to delo »Popotnih torb« in različnih podstreh. Enkrat za vselej pa moramo pustiti dozdanje načelo, po katerem je bila predmet raziskavanju samo beséda; in prav to bo zasluga moderne psihologije, da se odslej ne bo moglo več tako delati. Zato moramo psihologijo začeti v časti imeti!

(Nadaljevanje v prih. letniku.)

## Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

**a) Rešitev kompetenčnega konflikta: Za razsojo o veljavnosti službene pogodbe, sklenjene med sanitetnim distriktnim odborom v sporazumu z okrajnim zastopom in med zdravnikom, ki je nameščen za zdravnika ubogih, so pristojna sodišča, ne pa deželni odbor.**

Okrajni zastop B. je sklenil v seji dne 6. aprila 1901, da namesti za okraj B. zdravnika ubogih. V seji dne 14. septembra 1901 je potem imenoval dr. S. za zdravnika ubogih z letno plačo 1600 K in mu izročil dekret. Manjšina okrajnega zastopa se je pritožila zoper oba zadevna sklepa na štajerski deželni odbor, ki je z odlokom od 24. januarja 1902 prvi sklep po §-u 78 zakona od 27. avgusta 1896 št. 63 dež. zak. in po §-u 77 zakona o okrajnih zastopih razveljavil in dosledno proglasil imenovanje drja. S. za zdravnika za neveljavno. V tem odloku je bilo pripomnjeno, da ima okrajni zastop nalogo, z novičnim sklepom zdravstvo ubogih za celi okraj enotno organizirati.

V seji 28. junija 1902 je nato okrajni zastop B. sanitetnemu distriktu »okolice B.« dovolil letni prispevek 1500 K za distriktnega zdravnika z izrecnim pogojem, da mora ta zdravnik uboge okraja brez posebne odškodnine lečiti, izjemši uboge občin V. in B. Nadalje se je odredilo, da naj se sklene z zdravnikom, ki se namesti, posebna pismena pogodba. Res se je nato med sani-